

2001eko poesia kritika

Jon KORTAZAR

1.- Orbanak

Orbanak izenarekin eta Zarautzeko Olerti etxearen babesean, Juan Ramon Madariagak bere lan poetikoaren antologia atera du. Bere lanaren historia ezagutzeko ate eta sarbide dugu liburu hau. Lau libururen egile dugu Madariaga. Bosgarrena laster argitaratuko omen du, eta denen berri, labur horixe bai, ematen du liburu txukun honetan.

Ez omen da poesiarik irakurtzen, argitaratu gutxi egin omen da, eta poesia irakurtzeko bide gisa zabaltzen den bigarren pasabidea dugu hau. Lehen a musika eta kantarien bidez osaturikoa genuen. Poeta eta musikarien arteko zubian ez da inoiz etenik egon eta azken urteotan zabalago dagoela dirudi. Errezitaldien helburua zein ote den galdetzen dute batzuk: errezitaldia bera entzun eta kito, edo errezitaldia libururako irtenbide, hona bigarrena. Ez dakit, ez naiz ni erredukzioaren zale eta lehen a betetzen bada nahikotzat joko nuke, bigarrena baletor hainbat hobe.

Antologiaren saildia ez da lehenengo a gure artean, baina dena gutxi izango da garaiotan irakurlea poesiara hurbiltzeko.

Bere lau libururen poema gutxi batzuk aukeratu ditu Madariagak bere lan poetikoaren historia egiteko orduan: *Imintzioaren pergamuak* (1989), *Galera errepikatuak* (1992), *Elaien ausardia* (1993), eta *Argia sortzen den izartegia* (1996) izan dira orain arteko bere lanak. Argitaratzear dagoen berri bateko lanak osatzen dute *Orbanak* liburu a.

Euskal poesiaren alorrera agertu zen momentutik ezaugarri finkoak agertu ditu Juan Ramon Madariagak: Gal aldetik gal nagusiak maite ditu, heriotza, maitasuna, paisaiaren eta naturaren ikuspegi zolla. Tonu aldetik galderak erakutsi ditu, eta tonu elegiakoak adierazten du ondoen, nire ustez, bere agerbidea. Idazkera aldetik, Sarrionandiaren joera ez du inoliz ahaztu eta tonu epikoetan agertu badu tentaziorik, bere idazkerak zubereraren zaletasuna du, eta inoliz Berrizbeitiaren lana ekarri du gogora. Laster du agertzeko bosgarren lana Madariagak eta lan horretan bere bidaletako paisala garbiak (Everestera igotzeko saloak egiten ditu poetak) utzi du aztarnarik bere lanean.

Garbia da Madariagaren poesiaren neurria eta hizkera, noliz edo noliz estetizismora eta zailtasunera makurtzen bada ere bere hiztegia. Sinbollismoaren bideetatik abiatutako poeta dugu bizkaitarra eta antologia honen bideetan ikusiko du idazleak zein adierazpen berezia duen poetak.

2. Amodioa batzuetan

Bere poesiaren antologia eskaini ostean, beste liburu bat eman du argitara Juan Ramon Madariaga poetak. *Amodioa batzuetan* izenburupean bere sentipenaren berri ematen digu, orain Felipe Arrese Beltia Sariaz hornitua.

Madariagak poetika irakurgarria eman zuen argitara antologiarekin batera: "Astintzen nauten ezusteko anitz hartzen ditut nik hizpide: beste poeta finen bertso eta poema zoragarri asko, oroimen mingarrien lurrin asko, begiratu galduen mezu asko, ilunabarren sinadura asko, altura hotzaren hutsune asko. Hauek guztiak eta betidanik esku-huts abiatzeak ematen duen parada izan zaizkit ia-gungarri mundua ulertzeko".

Finezia eta detailearen poetak beti jokatu izan du Idealismoaren paradoxarekin: hurbil dagoena urrun da, isil dagoenak garrasi dagi, ikusten ez dena ikustarazi behar da. Munduaren ikuskera bat azkenean.

Intimitatearen poesia idazten du maiz, autobiografian oinarritua, beste askotan. Pertsona eta paisala ezin bananduz, pertsona paisala gisa tratatuz eta paisala pertsona gisa maitatuz.

Maitasun historia baten zertzeladak dira *Amodioa batzuetan* liburu-ruko poemak. Lau zatitan partitua da: "Ilarrak bezain borobilak", "Maitasuna batzuetan" saila, "Animalia baten aladurak", eta "Animaliaren beste lurraldeak".

Poetaren "nia" alde batean eta "zu" maitatua bestean, Juan Ramon Madariagak analogiak egiten ditu detalle txiki egunerokoekin. Baina liburu honetan dagoena bere ibilbidean aurrerapausoa da, askoz esentzialagoa hitza, askoz barrukoagoa boza.

Batzuetan minimoaren poesia idazten badu ere, Madariagak badaki bere poesia zantzu desberdinez janzten eta osatzen. Ahots zolla eraiki du, munduaren ikuskera bat, maitasunaren inguruetan.

Agian esakunearen bat-batekotasunak eraginik molde desberdinak agertzen dira bere poesian: laburrak dira lehen sail bietako poemak, eta luzeak azken biotakoak. Ni-zu dialektikatik aparte, deskripzioari lotuagoak agertzen dira azken saillekoak, paisaiarekin bat egiten dutenak.

Hizkuntza soil eta sotil baten bidez, paradoxan eta kontrajarpean oinarriturik Madariagak bere sentipen poetikoaren berri ematen jarraitu du: "poema bat / zuri oihukatzea eta/ sakonean entzuten didazula/ pentsatzea da", definizioari kasu eginez.

3.- Marginalia

Arraroa da benetan herri hau non poeta madarikatuak sarietara aurkezten diren eta abangoardistek egiten duten kanona.

Hiria argitaletxe eraberrituari ez dio kritikak, nik dakidala behintzat, arreta handirik eskaini. Luis Haranburu Altunaren eta Luis Mari Mujikaren zuzendaritzapean pausu desberdinak eman ditu bere lehen urtean: euskal poesiaren antologia desberdinak osatu dituzte (oihartzun mediatikorik gabe, helasi) gairik gai joera desberdinak emanez, Nemesio Etxaniz eta Jon Miranderen obra osoa argitaratzen saiatu dira, Luis Mari Muxikaren azken urteotako poesiari bidea zabaltzen diotelarik, bide batez, itzulpenak egin dituzte (Camus, Carroll), berrargitalpenak moldatu dituzte (Txomin Peillen) eta prosa eman dute argitara (Aitor Arana eta Xabier Galarreta). Ahalegina begi bistan da, eta poesiari ere ekin diote. Zerrendan ikusten dudanez gutxienez 29 liburu eman ditu argitara Hiriak oso epe laburrean.

Poesiarekin hasi dira eta emaltzak Ana Urkizarekin hasi ziren. Guztiz bestelako estetika lantzen duen Mikelats Gorrotoren liburua da argitaletxe honetan plazaratutakoen poemen liburuen artean bigarrena. *Higuinaren istorioak* delten da.

Hasteko, esan behar nuke ez dela batere eroso egile moztortuaren lanaz hitz egitea. Idazle baten trailektoria ere kontutan hartzen da liburu baten harreran, eta trailektoriarik gabeko idazlea begi bistan izatea, eta gainera ezizenez ari dena ez da batere eroso. Idazle probokatzaillea dugu aurrean, eta probokazioa ezkututzen duena? Ezin jakin, eta ezintasun horrek ere irakurketa mugatu egin du.

Gorrotok egin nahi duena higuinaren deskripzio bat da, eta, neurri baten aurten argitaratu diren beste liburu batzuekin moldapen bera erakusten du, hau da gai baten inguruan osaturiko poemak dira agertzen direnak. Gaiari buruzko metapoetika eta guzti.

Noizbehinka poesia hau errealismo zikinera hurbiltzen dela dirudi, eta batez ere galaren aukeraketan horixe da agertzen dena: Jonkiak, higuina, gezurra, Bilboko putzuak... Poetak berak liburuaren aurrean kokaturiko hitzaurrean ere honela mintzo da: "Hau ez da liburu bat. Ezta poesia liburua ere. Gezur, iruzur, eta poesia faltsuen mundu honetan, hitzak biluzi baino ez dut egin". Ispilu jokoa bera. Iaz errealismo zakar horretan oinarrituriko liburua agertu zen gure artean.

Baina hain gai likitsak eta infernukoak tratatzeko eran, detalletxo bik ematen didate kezka, ispiuaren ispiuak, alegia. Espresaera: kanpo aldetik joera iluna badago ere, gure artean askotan erabili izan diren pilaketa estetikoak dira nagusi liburuan. Garapena da bigarren kezka: "Ilunpetik argira, kolorera. Argirik gabe ez baitago kolorerik. Kolorerik gabe, mundurik ez". Poetaren hitzak dira, edo poetaren islak ispiuan utzitakoak. Poeta madarikatua izateko, ez du hagitz maite infernual

4.- Mitorik mito

Migel Angel Unanua poeta gisa aspaldian ezaguna dugu. Poema liburu bi agertu zituen 80. hamarkadako azken urteetan, eta Euskal Gobernuaren Lizardi Saria ere jaso zuen *Ogen liliak* (1989) liburuari esker, izan duena baina ezagutza zabalagoa merezi duen liburua.

Geroztik, poemaren batzuen itzulpenak argitaratu ditu *Hegats* eta *Ostia* aldizkarietan, baina ez zigun eman bere krezio lanaren berri.

Orain berriz agertzen zaigu *Mitoaren agerpena* hau, Hiria argitaletxearen eskutik, ahots bakarti eta aske baten zantzuak entzuten ditugularik.

Unanua oso bide pertsonala aukeratu du bere poesia aurrera eramateko, klasikoekin liluraturik edo halen poesia moldeekin konpromisoa harturik klasizismoaren itxura duen poesia baten bi-deetatik abiatu da.

Klasizismoaren laguntzaz batez ere estilo baten era marrazten da, eta horrela abiatu da Unanua, bere poesiaren bidez ahots baten markak eskaintzen dituelarik. Zeintzuk dira ahots horren ezaugarriak? molde klasikoetara atxikitzea, errima askatua da gehienetan, baina poemaren erritmoaren hausnarketa sakona egin da, molde klasikoak (sonettoa, adibidez) ez dira gutxiesten, hiztegi eta motiboak ezagunak dira: zisnea, tauromakhia, jardina eta izadiaren irudi ezaguna, latinaren eta grekoaren presentzia.

Konbentzio guztien azpitik, eta konbentzioak uzten duen lausoa kenduaz batera, baina poetaren ikuspegiak ematen dituen zelnuekin egingo dugu topo. Artearekin egin duen elkarrizketa ezin da alboratu liburu honetaz hitz egiten hastean. Baina obran duen tokiagatik eta hartzen duen espazioagatik, alpagarri iruditzen zait "Alexandriakoak" poema sei zatitan banatua. Beste horrenbeste esan behar liburuari izena eman dion poemaz. Bietan poetaren mezuaren nondik norakoa suma dezakegu. Azalaren eta barrenaren arteko kinka litzateke lehenengoa: "Azalean bilatzen ditugu aztarnak,/ mintzetan barrena hondatzen diren ubideak,/ zantzu debekatuak". Mitoari buruzko iritzia ere garden agertzen du: edertasunaren azpian oinazea dago.

Analogiaren jokoa da poesian bilatzen dena, deskripzioaren ostean gordetzen den zentzua da poetak bilatzen duena, oreka eta luzadura gordetzen dituzten bertsoetan. Molde pertsonala, agian pertsonalegia...

5.- Lagun artean

Jose txo Azkonak (1953) poema liburu bitxia eman du argitara Alberdaniaren eskutik, *Kollara bete hitz* izenburupean.

Bitxi izanak ezaugarri bi ditu: batetik poesia eta janaria, poesia eta gastronomia batzeko ahalegina dugula, eta ideia bakarraren inguruan osaturiko liburu dugula, hona ezaugarri nabarmen bi.

Poesia eta gastronomia batzeko ahalegin honetan gogoratu beharko litzateke aspaldi batean Gabriel Zaid kritikoa erabiltzen zuela joko berbera eta kritika lanak zenbait hizkera desberdinen arabera idazten zituela, eta hala txirringularitzaren hiztegia erabiltzen zuen idazlearen lana esfortzu handikoa bazen, eta medikuntzarena idazleak bere burua nostalgiak jota agertzen bazuen, eta medicina prospektuena idazleak zer askatu bazuela iruditzen zitzaionean. Ez da berria, beraz, literatura eta beste metatestuen arteko joko.

Ideia bakarraren inguruko poemategiak batasunaren alde egiten dute, koherentziaren alde, ez dago horretan zalantzarik. Batzuk ageritu dira egunetan gure artean taluera berekoak. Paddy Rekaldek sexuari buruz idatzi du, Madariagak maitasunari buruzkoak eman ditu, bere liburu osoan ez bada, liburuaren sail jakinetan, behintzat, higuinaren inguruan idatzi du Gorrotok berea... Ez zail falta arlo horretan ere ezagunik eta parekorik Azkonari bere saialdian.

Baina gal bakar bati buruzkoek poemategiaren batasunaren alde egiten badute ere, monoteman jausteko arriskuan dira eta zentzu horretan liburu osatuaren aldetik banatzen dira.

Karta antzera eratua, liburuak ingenium hutsaren joko dirudi eta jokoaren eta jolasaren artean mugitzen ditu bere atzaparrak. Seriotasuna eta irribarrea nahastuz, Azkonarenean zentzu nagusi horren itzalak ez du irakurlea abandonatuko. Buru zorrotasuna eta buru zorotasuna batera doaz liburuan. Janariaren historia, jakia eta pertsona, orolmena eta anekdota. Baina dibertigarria bada ere, laster jokoaren legeak agerleki geratzen direla sentitu du irakurle honek.

Eta onartu behar idazleak ahalegin handia egin duela liburu eta egitura egokitzen: "Mokauak" sailak liburuaren atalak banatzen ditu, eta adiera formak banaturik geratzen dira testuan.

Espresaera poetikoan pilaketak (izenak, ideiak) eta kontrajarpenak (poemaren abiaburu luzea eta bukaera irtenaldi laburra) dira nagusi. Baina hor ere ahalegina etorriaren gainetik jarri dela agertu zailo irakurleari.

6.- Itinerarium

Xabier Olasoren (Otxandio, 1964) bosgarren liburua argitaratu berri du Bermingham Editorialak, Iparragirre sariak argitaratzen dituen sailean. Urretxu eta Zumarragako Udalek eratzen dituzten sari hauetan ezaguna dugu Olasoren partaidetza, batean baino gehiagotan irabazle suertatu delako.

Gauaren magalean eta *Urtaro* liburuek Iparragirre sari hau irabazi zuten; *Ariaren hariak* liburuarekin, berriz, Ernestina de Champourcin saria eskuratu zuen idazleak.

Poema liburu bi aurkitzen ditugu liburu honetan: *Azalaren memoria*, sariaren irabazlea, eta *Itinerarium*, bigarren sariaren hartzailea. Liburu bi batera argitaratzeak ez dakit onik egiten dion irakurketari, baina gauzak diren bezalakoak dira, eta bosgarren liburu fisikoaren aurrean bagaude ere, bikoitza den emanaldi honetan Olasoren bosgarren eta seigarren poema liburuak irakurtzeko beta dugu.

Otxandiako idazlearen poesiak sinbolismo xumearen bideak aukeratu ditu. *Azalaren memoriak* pertsonala nagusiaren bizitzako ibilbide poetikoa eskaintzen du, haren egoerak eta egoerari buruzko gogoetak aurkeztuz. Oihartzun literarioak ez dira falta bere poesian: Juan Mari Lekuona, Patxi Ezkiaga, Joan Mari Irigolen, Joseba Sarriolandia gaurko euskal poesia munduko izen ospetsuak agertzen dira bere testuetan. Baina horren azpitik, Olasok badu anekdota pentsakizun ahul bihurtzeko joera nagusia. Denborari buruzko hausnarketak osatzen du ardatza testuan, eta horretarako haurtzaroko paisalarekin batera bidaletan ikusitakoa ekartzen du hizpide.

Inpresioak agertzen dituenean da batez ere trebe Olaso, baina poema luzea egiterakoan zabaldu egin ohi da pentsakizuna. Paralelismoak eta kontrajarpenak eusten dute arkitektura, baina teknika nabarlegiak dira diskurtso poetikoan.

Itinerarium liburuak tonu aldaketa ugariago du. Inpresio laburren ondoan, badaude poema luzeagorik eta sail berezi bi: "Desirudiak" eta "Haragi kontuak", non berriro idazleak agertzen duen esku fina ironia xumea eta narrazio esperientziala uztartzeko. Jarrailzen du heriotzari buruzko hausnarketan, baina zerbaitek –agian joera tragiko nagusi baten faltak– egin dio lhas. Hitz jokoeak eta pilaketek –batzuetan Mikel Zarateren poesia ekartzen dit gogora– ez dute garbi uzten pertsonalaren eta ahotsaren joera sendoa. Poesia polita idazten du

Olasok, ez dut ukatuko ongi idazten duenik –errebisio bat falta bada ere lanean–, bada berean bertso gogoangarririk ere. Baina poemien egituretan ikusten dut nik arazoa.

7.- Utzidazu karmina kentzen

Urtzi Urrutikoetxea (Bilbao, 1977) idazlearen hirugarren poema liburua zabaldu berri da. Zabalkunde berezia izan duela esan behar, lehen-lehenik, 2000. Urteko Irun Saria irabazi ondoren urte horretan inprimatu zelako *Utzidazu karmina kentzen* liburu hau, baina berandutu egin da kaleratzea. Lehenago ere izan du argitaratze berantiarrik idazleak. “Ernestina de Champourcin poesia lehiaketa irabazi zuen 1996an. Lan hura, *Gaur ere ez du atertuko*, ez zuten urte bi geroago arte argitaratu. Ordurako Susa argitaletxearen eskutik, kalean zeukan bere lehen poema liburua, *Borroka galduetatik gatoz* (1997).

Urtzi Urrutikoetxeak ahots berezia eta propioa lantzen jakin du. Liburuen izenburuetan titulu gisa jartzen dituen esaldietan arreta jartzerik baino ez dago. Beste idazle batzuk izen bat, edo izen sintagma bat jartzen duten tokian, Urrutikoetxeak esaldi oso bat aukeratu du, aditzari, ekintzari nagusitasuna emanez. Tituluan bertan ere liburuan den sinbolo nagusi bat agertzen da. Honetan karmina, ezpalnetako karmina.

Eta liburu liriko baten aurrean gaudela esan beharko genuke, edo Urtzi Urrutikoetxearen libururik lirikoenean. Baina horixe esanaz, lirika horrek grina eta pasioa maite dituela, ekintzez beteriko lirika bat dugula, aditzaren nagusitasuna zabaltzen dela gehituko luke irakurleak.

Maitasun hori baina,aldi bitan banandua dago. Eredu batean maitaleen mundua ageri da, letra erromatarrez titulazten diren poemetan; bigarren eremuan, eta orain poemak izenburuz titulazten dira, inguruko errealitateak maitaleen bikotean egiten duen eraginez ari da poeta. Mundu bi batera, pribatua eta publikoa, maitasuna T. S. Eliot gogora ekartzen duten hitzetan: “sikate sasiotan”.

Urrutikoetxearen poesian nagusia izan da mundu bion agerpena, eta mundu bion arteko lotura garbirik ez izatea, pribatua eta publikoa eremu alden du bi aldera bezala, uztartu ezinak, lotu ezinak. Kanpoko mundu gotorrari aurre eman ezin eta pribatuan estalpea

aurkituko balu bezala poetak: "oinazea ulertzen ala bizi genuen gal-
detzeko antzu". Garbi utziz zeintzuk diren mundu blok: "zure ezpai-
netako doinua eta Europako samina elkarrekin". Eta elkarrekin ema-
tea da helburu nagusia.

Eta bidean galdera bihurtzen da nagusi: "Errealitatea/ Iragan
irudikatu horretan/ ala ustezko irudikeriaren orainean/ kokatu behar
genuen?"

Joera surrealistarekin batera Urrutikoetxeak egunerokotasuna
eta egunerokotasun hizkera, fonetismo eta guzti, erabiltzeko joera
du, hurbiltasunaren kariatz. Niri erritmoa atsegin zait, agian, testuan
zehar horrenbeste alpatzen duen musikaren fruitu.

8.- Poesia neurri txikian

Jose Luis Padronen emaitza txiki biren berri ematera gatoz gau-
rkoan. *Bihotzak planto* izenburupean bere poesiarren antologia eman
du argitara Zarautzeko Olerti Etxeak, obra honen bidez Padron poeta
onaren lanari errepaso ederra emanez.

Bihotzak planto tituluak zentzu bikoitza du. Bihotzak "hemendik
gora ez " esan duela adierazten du esaldiaren joera normala bilatuz,
eta "bihotzaren planctusa" adierazten du bidezidorrez. Planctusa,
eresia, elegia, olerkariaren tonurik maiteena dela esango nuke. Eta
lirismoaren joera barnekoia eta intimismoaren bide ezaguna jorratu
dituela hemen ere poetak.

Aukera aproposa da Padronen ibilbide osoa ezagutzeko. Lan
asko ditu argitaratuak, batzuk liburu gisa eta sarien irabazle gertatu
direnak, eta beste batzuk, aldiz, katalogo gisa eta tonu minor beran-
tiarrean emanak. 1988. urteko *Ilargirik gabeko kalea* liburuaren berri
emanez hasten da antologia, eta *Ibaia euri-erasoetan bezala* (1999)
bildumaren hautapena eginaz bukatzen du ibilbidea. Irizpide ona
jarrailuz, Argitaragabeen salla gehitu da liburuan.

Sinbolismoaren bideetatik abiatu bada ere, poesia ulerkorra egi-
ten salatu dela adierazi beharko genuke, autobiografia eta nitasuna-
ren eragin zuzena bilatzen dituen poesia sortzen duelarik.

Bide honetatik eman zuen argitara zabalkunde handirik izan ez
duen *Hitz errailetan* poesia koadernoak, Urretxuko udalaren eskutik
eta herri horretako udal liburutegiaren 30. urteurrena ospatzeko

asmoz. Benetan liburuxka sotila dela oraingoa. Autobiografia da berriro ardatza, liburutegian pasaturiko orduak eta han sorturiko sentipenak eman eta osatzen diote haria liburuari. Omenaldi liburuak, asmo handirik gabe sortua, baina oso ongi egokitzen zalona Padronen idazkerari.

Abiapuntua xumea da, baina unearen hauskortasunaren gainean Padronek bere hausnarketa morala eskaintzen du, eta, orduan, liburutegian igarotako ordu goxoen orolmena idazkerari buruzko hausnarketa sakon eta sendo bihurtu du poetak. Hasi eta bukatu berdin egiten diren poema zirkularren bidez, esaldi soil eta sotilen bidetik, han eta hemen aforismorako joera erakutsiz, inolz behin eta berriro hitz berarekin hasiz poemak... beti ere zuka bati egindako elkarrizketa amalgabeen agerturiko joerak.

Liburu honek baina, poetaren emankortasunaren berri ematen du, oparotasunerako duen joera bizia, bere lizaera poetikoaren jainu zuzena eta egiazkoa.

Gozatzeko liburu bi, poeta garbi eta petoaren soslala ezagutzeko bide bi.

9. Bukowski eta maiakovski

Aspaldi nuen gogoia Harkaitz Canoren *Norbait dabil sute-eskalle-ran* liburuak irakurtzeko eta hari buruz jarduteko. Idazleak berak bidaltuta ezagutzen nituen aurretik poemaren batzuk eta halek jakin-min handia piztu zidaten.

Aglan, aurten agertu diren liburuen artean, handia da Canorena. New Yorkeko gertakizun ikaragarrien ostean emozio handiz ekin diot liburuaren irakurketari. Eta sentipen desberdinak jaso ditut..

Irakurketa oharrak egiteko dudak koadernoan hauxe idazti nuen irakurtzen ari nintzen artean: "Unea. Ironia. Ahotsak. Mugimenduak". Eta hitz horietan laburtu badut ere liburuak sortu didan sentipena ez da nahikoa ematen duen guztia azaltzeko orduan. Mugimenduz beteriko lana da, mila ahots eta mila jende desberdinez habitaturiko lur eremua. "Dardararen" interpretazio bat azkenik, "dardara" gorputz eta arimaren mugimendu etengabea.

Gogoangarria da paratestu gisa, kontrazalean jarri den poema: "Poema liburu on batek izan behar luke/ arrain kutxa bat bezalakoa//

Fosforo eta kaltzio iturri elikagarri freskoa.// Edo izu-laborriz haren-gandik ihesi/ateratzeko sentipena/ sortzen duen deskarga”.

Ezagunak nituen poemak errealismo zikinaren aldekoak ziren eta liburu horrenbestean estimatzen dudan jendez eta giro desberdinez osaturik agertzen zen, eta hor dagoela uste dut testuaren meriturik handienetako bat, bizitza bezain freskoa da hor agertzen den *tapiza. Bukowski, beraz.

Baina, hori poemategiaren hirugarren parteko jarduera da. Bigarren aldean, gehiago dira pintura eta poesia modernoaren omenaldiak, ikuspegi desberdinak hiria ezagutzeko, formak eta koloreak,aldi berean. Poema liburuan, eta batez ere hasieran, surrealismoaren iruditeriaren bidea aurkitu dut askotan erabilia. Dardara azaltzeko poeta errusiarra bezain gidari hoberik ez omen dago. Malakovski beraz. .

Poemen esaldi asko borobilak dira, idazlearen etorria eta errejistro aberatsak erabiltzeko eskua agerian geratzen delarik, baina poemene luzaeran galdu dut ene burua. Ezin da ukatu anbizioz eta gogo handiz egindako poema liburu dela, eta neurri berean, fruitu ederak ematen dituena.

10. Itzalaren argia

Hona hemen, Durangoko azokaren inguruan gaudenean ere, askorik alpatuko ez den poema liburu handia, isiltasunaren itzalean lgaroko dena. Pello Otxotekoren *Itzalaren ñabarduretan* poema liburuaz ari naiz.

Lerro hauek idazten ditudan momentuan, egunkariek hitz egiten dute Durangorako diren nobedadeez. Liburu hau ez da alpatzen. Poesiako bi besterik ez daude zerrenda luzean, biak editorial jakin batean argitaratuak. Hiria argialetxea ez omen da ezaguna, edo ez du gozitzen kazetarien kariatz, eta hemen moldeetan sartzen ez dena kanpoan geratzen da.

Bada, ez dakit noren erruz, baina liburu sakonaren berririk ez du irakurleak izango, poesia moldez eta jakitez jarraltzen ez badu behintzat. Aitortu beharko litzateke *Itzalaren ñabarduretan* liburuak estetika sinbolistaren barnean kokatzen duela bere burua. Eta sinbolismoaren atea nahiko itxiak ikusten ditudala neuk ere. Baina bidea

hori dela jakin ondoren, hausnarketa-poesia gustuko dutenek atsegin handiz irakurriko dute liburua.

Hausnarketa liburu bat dugu hau. Itzalaren inguruan mugitzen duena bere pentsakizuna, filosofiatik hurbil, agian, hurbilegi gaur egun maite den estetika lauso eta arinarentzat. Otxotekoren estetikak idealismotik edaten du, pentsatzen du –oraindik ere, gehitzen dut nik– errealtatearen barnean mundu bi direla: ikusten duguna eta ezkutukoa. Eta ezkutuan, itzalean geratzen den izaki berezi horren bila abiatzen da idazlea. Estetikaren oinarriak ezagunak dira, moldeak ere bai. Tratamenduan ere Imanol Irigolien aritu zen aspaldi argiaren eta itzalaren arteko mugez hitz egiten eta horren tartean dagoen misterioa aztertzen. Lauaxetak esaten zuen bezala, berea misterioa argitzea zen. Baina tratamendura itzuliz, Otxotekok liburu pentsatua eman duela esan dezakegu, lana borobila, estetika horren bideetan erradikaltasunez mugitzen dena, nahiz eta noizbehinka erregistroa aldatu eta molde narratiboan poema bat edo beste eskaini.

Poetak "Itzaletan dago benetakoa/ izatearen mamia" bertsoekin ematen dio hasiera liburuari, eta mami horren bila egindako ibilbidean gauzatzen da liburuaren asmoa. Postmodernitatearen ikuspegian egia, benetakoa, mila bider multiplikatu agertzen zen, baina hona berriro egiaren bila egindako esplorazioa.

Gizakia humanoago bihurtzea nahi du liburuarekin Otxotekok eta ez da asmo makala aurkezten duena. Humanismoaren bidean errealtateari buruzko izaera anitza aurkezten du bere liburuan. Inoiz Gandiagaren oihartzuna nabaritu izan diot poesiaren hitzetan (beste zenbaitetan Anjel Lertxundiren liburu baten izenburua ere gogoratu dudana bezala). Baina molde poetikoarekin batera hizkera poetikoa estutzeko ahalegin ederra egin duela Otxotekok ezin da uka.

11. Gorputza eta ahotsa

Ez dira aro onak lirikarako. Ez dira aro onak, poeta baten, poeta honen, Kirmen Uriberen aurkezpena egiten zaigunean, poeta eta idazle baino lehenago gidollaria dela gogoratzen zaigunean. Ez dakit nolakoa den gidollari gisa Kirmen Uribe, hasi berria omen da, baina ez dut inoiz berak egindako telesailarik ikusi, eta ezin dut ezer esan. Baina damu dut euskaraz aurton –eta agian urte batzuetan– argitaratu den libururik ederrenetakoaren egileari poeta deltu beharrean,

gidollari delitzen zalonean. Garalaren ezaugarria omen da, eta zer egingo diogu...

Bitartean heldu eskutik poema liburua izateaz gain, fenomeno soziala ere bihurtu dela esan dezakegu *Bar Puerto* –proiektu honekin loturiko– ikustaldiari esker. Idazleak, poetak, lehen-lehenik, liburu honetan agertzen diren zenbait testurekin –eta agertzen ez diren beste batzuekin– egindako ikuskizuna egin zuen, gerora kantarien proiektu bihurtu zena. Eta bagaude jada aspaldi bideetan: poesia sozializatua kantarien esker. Eta eskerrik asko, poesia liburuetan sollik mantentzea zaila zelako azken aldiotan.

Bitartean heldu eskutik poema liburua estetika berri bat agertze-
ra dator. Gorputzarekin oso lotua dena, gizakiaren ikuspegi berri
batekin. Foucaultek aspaldi adierazi zuen zein garrantzizkoa den gor-
putza gizaki postmodernoaren kontzepzioan. Bide honetatik, gorpu-
tza eta hitza bilduz, Kirmen Uribek zazpi atal nagusiko eszenatoki
berezia egin du: batean: gorputza, memoria, sexua, besteak eta ni
multiplikatu, hizkuntzaren mugak, literaturaren eta artearen arteko
elkarrizketa, bizitza.

Luze mintzatzekoa den liburu honetan alpamen bi egin nahi
nizutke, besterik ez, tartez mugaturik dagoen hizplde honetan: litera-
turak eta arteak darabilten elkarrizketaz eta ahotsez. Ezaguna da
literaturaren eta arteen arteko elkarrizketa luzea izan dela. Idazle
batzuek pinturarekin lotzen dute poesia, beste batzuek zinemarekin.
Kirmen Uribe arte modernoarekin lotzeko ahaleginetan dabillela
esango nuke eta horren barnean *performance* berrieekin, gorputza
presente dagoen moldeekin. Horrek eratzten du, jada, hizkeraren
agerpena: gorputzaren metonimia nagusia da izenburutik hasita.
Heltzen dugun esku hori heriotzak eramango duen, baina guk bi-
zitzaren alde nahi dugun, gizakiari diogun maitasunaren eta, babes
bila arituz, sortzen dugun ahurraren sinboloa da.

Eta ahotsak. Ahots bi ditugu, batetik poetarena, *gu* handiputza
ahaztu eta *ni* ñimiño bezain gartsu batetik hitz egiten duen ahotsa da
nagusia. Bestetik, pertsonaien ahotsak bildu dira poeman. Eta ezin
ahaztu inguruan diren poeten ahotsak. Etorkinak gehienak, irakurral-
di berrietan agertzen zirenak. Izen asko eta berri berriak gure tradi-
zioan, Izen asko eta asko. Heaney eta bera bezala Eskoziatik Ingele-
sez ari diren poetenak. Atwood eta Sexton, eta Ingeborg Bachmann.
Eta Benjamin Prado izan daiteke.

Denek baina adieraziz haragia, galduko dugun haragia, gu osoaren zati nagusia dela. Gogo izango gara, baina haragiak ere adierazten du gure gogoia.

12. Espazioaren izenak

Septentrio delturiko bere liburuaren barnean, edo hobe bazter batean, bazterreko bihurtzen ari baitzaigu poesia, Aurelia Arkotxak *Mare magnum fine* delturiko poesia atala kokatu du. Poesia atala ongi diot XX poema laburrez osaturik, eta bere anala nagusiarri, narrazio atalez sortu den eta liburuan nagusia den hari, lagun eginik.

Aspaldi honetan asko hitz egin da Aurelia Arkotxaren estetikaren bidez: Geopoetikaren moldeetan sartu du bere lana idazleak, exotismo pixka bat emanaz literaturari eta non edo non azaldu ditu zeintzuk diren bide horien nondik norakoak. Elementu geografikoaren aurrean, esan nahi da paisaiaren aurrean, sentidutakoa eta hausnartutakoa emango luke aditzera poesia horrek.

Ez dakit bide pertsonalegia ez ote duen aukeratu Aurelia Arkotxak, eta gaur egungo irakurlearengandik urrun zamartxo diren bideak ez ote diren bereak. Esaldia idatziz beste barik ohartzen naiz liburuak baduela gure tradizioarekin lotura estua, batez ere idazle klasikoekin bidetik abiatzen balta bere narratziogintzan Arkotxa, eta aitortu duenez, gainera, Kanadako lurraldeak ezagutzeak batera, hau da esperientzia zuzenaren ondoren, aldatu omen du bere poesiaren ikuspegia, eta hala izan daiteke...

Mare magnum fine liburu barruko liburura itzullaz, esan daiteke gure literaturan aspaldian falta den gala alpatzera datorrela. Itsasoa eta itsasoarekin loturiko galak ez dira askotan erabili, eta Joseba Sarrionandiaren marinel zaharraren irudia presente badago ere irakurlearen oroimenean, esan beharko genuke, bestela jokatzeko duela Aurelia Arkotxak. Alegoria nagusiaren aurrean paisaiaren deskripzio sotila eskaintzen du, inoliz idatzit dudanez isiltasunaren poesiara hurbilduz. Baina ez da hain juxtu isiltasunaren poesia, agian hizkera kontzentratu eta estutasunaren orde, berea alparmena delako, ikuskizun baten agerpen argia. Begi aurrekoan adierazpena.

Eta kulturalismo joko ere bai, alpu zahar eta ahaztuen lilura, testua hornitzeko gogo argia.

Mapa poetikoa osatzen du Aurelia Arkotxak eta maparen osaketan, baditu bere pauso nabariak: testuaren laburtasuna, sujerentzia, testu poetikoaren sujerentzia eta mundu baten lilura, antzinako testuek ere zeresan handia dute testuaren eraketan, horregatik da nabarmentzen XIV. poema toki izen bakarrez agertzen dena, izendatzea, beste barik, eta Biblia gertatzen den bezala, errealitatea sortzea balltz bezala.

13. Leihoa eta denbora

2001. urteko Irun Saria irabazi ondoren, eman zaigu ezagutzera David P. Tijeroren lana: *Dendako leihotik* du izenburua poemategiak, eta Bilboko gazte honen lehen lana ez bada ere, liburu kolektiboetatik kanpo ateratzen duen lehengoetarikoa da, ipuln eta poesia lehia-ketetan arituta gero.

Ez da asko poeta gazte eta berri honi buruz dakiguna: 1974. urtean jaloa, Fisika karrera egiten dihardu, eta poesiarat "Ingurukoak eragiten diona deskribatzeko" asmotan hurbildu da.

Inguruaren indarrak ematen dio poesiari sorrera eta deskribapena nagusitzen dela esan dezakegu. Lehen poematik bertatik Tijeroren lanak pilaketa malte du, zehatza da begirada osatzen, detaillez osaturiko errealitatea agertzen du bere poesian: "Orratzak badoaz erlojuan/ kanpal hotsak dorrean/ orriak banan-banan egutegian/ idelak azkar dabilta buruan...".

Errealitateari balna, esanahia sinbolikoa damalo malz, poemaren azken aldean, hasieran erein dituen idela solteak bilduz eta batasun hari bati lotuz. Barneko mamuak uxatzeko asmoz idazten duela ere adierazi du idazleak noizbait. Garbi daude zeintzuk diren mamu horiek: denboraren igaroarekin lotzen dira asko, balna barne mundua agertzeko orduan kanpo mundua du beti begien aurrean Tijerok. Tonu eta gal aldetik poesia ezaguna egiten duela adierazi beharko litzateke. Berea existentzialismoaren ondoan agertzen den poesia da, eta zenbait gal aspaldi alpatu izan dira euskal poesian, hala nola: ezagutzen ez den maltearena, eta beste isla batzuk, egunerokotasunaren gristasuna eta horretatik ihes egiteko gogoia ere 70. hamarkadako poetek ere landu zituzten galak dira.

Pena handia da edizio aldetik poemak hobeto bananduta ez egotea, bada betarik edizio hoberik egiteko, baina dagoenaren aurrean esan beharko genuke badagoela hari tematikoa poema desberdinak biltzen eta lotzen. Poemategiaren sei zatiek ("Denbora lhesi doa", "Bizitza kalolatuak", "Bidalak", "Dendako leihotik...", "Malitaleak" eta "lhesaldiak") bizitza triste bati buruz hitz egiten digute, bizi beharraren aurrean hartzen den joera etsituz: "Hire ariman etsipena duk/ porrotaren lekuko isila/ jakin beharko hekien/ ausardia nahi ez duenarentzat/ debekatuta dagoela bidala"

Poesiaren barnean joera narratiboa garbia agertzen da, eta noliz-behinka egunerokotasunaren hiztegiak topo egiten du naturaren sententzioaz sortu denarekin. Agian, sinbologia ezaguna bada ere, bilketa horretatik, hain zuzen ere eguneroko detaileen ikuspegi objektiboa eta barne prozesuaren arteko bilketatik, etor dakioke poemategi honi agertzen duen berritasuna. Esistentziaren zentzuaren bila omen dabil poeta, eta esentzia horren bilaketaren abiapuntua beti da kanpoko begirada. Horretan da alpagarria poemategia, begiaren zollan.

14. Aingurak eta galderak

Vladimir Brigada aldizkarian zenbait poema argitaratu ondoren, Jon Benitok (Zarautz, 1981) bere lehen poema liburua argitaratu du, eta benetan errespetuz begiratu behar den sarrera egin du letren munduan.

Aingurak erreketan daitzen da liburua. Baina aingurak iraunkortasuna adierazten badu ere, bidala baten inguruan eraturiko liburua da hau, eta bere kritikorik onenak, Iñaki Gurrutxaga idazleak, esango lukeen moduan aingura tokiz kanpo dago, errekan dago, ez itsasoan, eta horregatik aingura ibiltaria izango genuke liburuan agertzen dena.

Neurri horretan kontrakoz osaturiko eta beteriko liburua dugu hau. Jarraitzen du aingura izaten, baina ibalaren -uraren- Joan etorrrian dator liburua. Iraunkorra dena -aingura- eta historia eta bizitza, berez aldakorrek direnak, uraren eta ibalaren bidez ematen dira. Abangoardia historikoaren legeak jarraitzen dira, baina, neuretzat dut, aho-literaturak eskainitako irudiek sortzen dutela beste aldea,

sinestesiaren jokoetan, izadiaren agerpenean. Modernitate ondorengoaren zenbait pasarte badira, adibidez nortasunarekin jolasten duen "Akats kronologikoa" hunkigarria, baina identitateak ere berea ematen du. Galderak eta zalantzak nagusitzen direla esango nuke, baina poemaren bukaerako bertso bakar horietan zenbait ziurtasun ematen direla iruditzen zait.

Oroimenak agintzen du zenbait pasartetan, baina etorkizunari buruzko larrialdiak ere bere pisua utzi du poemategian.

Ibalaren kronika poetikoa dugu hau. Eta hona hemen beste kontrajarpena. Kronika diodanean ez nuke kazetaritzaren kronika alpatu nahi. Bere sorreratik hasi eta itsasoratu ondoren bidalaren joan-etorria adierazten du testuak. Baina poetikoa da, zatiz eta galderaz emana. Idazleak berak garrantzi handia eman die galderari. Poemategiaren atalak erreparatuko bagenitu, ibilbidearen pasarteak izango genituzke begien aurrean: Ezti usaina, Pagadi bat lanbropean, Sustalrak eta adarrak, Helmuga gabeko bidea, Harea Itsasertzean. Esango nuke poetaren ahotsa loditzen joan dela azken aldera. Errekurrentziak, esaldien errepikapen aldatuak, esaldien joko erritmikoak ahotsa eman die poemel.

Zenbait sinbolo nagusitu egin dira testuan: zapatarri eta zapata, bidalaren zentzu nagusia, birikiak ez itozteko, galdera eta beldurra. Baina guztiaren gainetik izaten jarraitzeko borondatea dagoela esango nuke. Eta bizitzari harriduraz galdetzen dion begirada, tonua delarik poemategian nagusitzen den espresabiderik garrantzitsuena.

Patiora begira

Narratzale gisa ezaguna egin den Ixiar Rozasen lehen poema liburua irakurtzeko aukera izan dut. Eta aukera diot ez baitzait erraza izan liburu-dendatan aurkitzea poema liburua. Ernestina Champourcin Saria irabazi ondoren Arabako Foru Aldundiak argitaratu du. Marrazki aldetik eta paperaren aldetik edizioa txukuna bada ere, bizkar aldean daramatzan grapa biek panfleto itxura ematen diote.

Bere txikitasunean, Ixiar Rozasen, esan dezagun behingoz izenburura, *Patio bat bi itsasoan artean* liburua begiradari egiten zalon omenaldia da. Liburua zabaltu bezain pronto agertzen den Josep Plá-ren alpuak garbi uzten du non sartzen garen: ikuskeraren mundu

batean, intimitatearen zirrikituetatik sortzen den mundu baten deskripzioan: "Mundu teatroa zabala eta desberdina agertzen da". Eta leihotik begiratzea dibertigarria bada Pláren iritziz, horixe egin du Rozasek. Burua leihotik atera eta mundu bat ikusi, eta mundu horren zeinuak idatzi. Lehen poemak ere azpimarratu du Ideia hori: "murruek beti xuxurlatzen didate istorio berri bat/ eta bat egiten dute/ zure ezpainez azalean izkiriartzen didatenarekin" (11).

Begirada eta idazkera. Ahotsak ongi erabiltzen dituela esan da Ixlar Rozasen estiloa definitzerakoan, hitza ongi moldatzen duela. Eta hemen nitasun baten hitza dugu, tonu oso hurbila, modernismoaren hiztegitik hurbil eta paralelismoz hornitzen den giroa.

Hiriaren mapa marrazten du, Bartzelona multi-kulti batena, han dira etorkinak, han auzoko pertsonaiak, baina badago horren atzean zuka bati zuzenduriko diskurtso maitatia. Begiradak agintzen du eta pilaketek joko egin dute hitz jokoekin eta ingenioarekin.

Dena dago tonu minor batean, dena doa tonu melankoliatsu batean. Pertsonaiak agertzen dira, eta pertsonalen argazki narratiboa eskaintzen zaigu poemarik poema, eten gabe mundu bat sortu arte. Eta hala dio idazleak: "paisajeak pilatuz noa/ baso jaloberriak/ lautada irmoak// koadroak diruditen paisajeak/ izozturiko esperientziak/ bizipen lheskorak" (46).

Mundu horretan ez dira falta nitasunaren garratzasunak. Bigarren zatian Irakurraldi berriak agertzen zaizkigu (Prado, Bachmann, Lispector) baina munduak poema horrek adierazten duen modu horretan dirauela dirudi. Interesgarriak dira emakumeek idatzitako mundu baten agerpenak, emakume literaturaren alpamenak, han eta hemen, zeren Rozasek agertzen baitu emakumeen bizitzan diren **ezpalik** gogorrenak "bonzo" poeman adibidez, emakume jipoltuen inguruan idatzitako poeman, edo "ohiturak" berezian.

Bibliografia

ARKOTXA, Aurella: *Septentrio [Mare magnum fine]*. Alberdania. Irun, 2001, 186 or.

AZKONA, Jose txo: *Koilara bete hitz*. Alberdania. Irun, 2001. 71 or.

BENITO, Jon: *Aingurak erreketan*, Susa, Zarautz, 2001, 79 or.

- CANO, Harkaitz: *Norbait dabil sute-eskallera*. Susa, Zarautz, 2001, 95 or.
- GORROTO, Mikelats: *Higuinaren istorioak*. Hiria. Alegia, 2001, 94 or..
- MADARIAGA, Juan Ramon: *Amodioa batzuetan*. BBK Fundazioa. Euskaltzaindia, Bilbao, 2001, 97 or.
- : *Orbanak*. Olerti Etxea, Zarautz, 2000 (2001), 63 or.
- OLASO, Xabier: *Azalaren memoria. Itinerarium*. Bermingham. Donostia, 2001.
- OTXOTEKO, Pello: *Itzalaren ñabarduretan*. Hiria, Alegia, 2001, 80 or.
- PADRON; Jose Luis: *Bihotzak planto*. Olerti Etxea. Zarautz, 2001, 63 or.
- : *Hitz-erraietan*. Urretxuko Udala, 2001, 29 or.
- ROZAS, Ixiar: *Patio bat bi itsasoen artean*. Arabako Foru Aldundia. Gastelz, 2001, 50 or.
- TJERO, David P.: *Dendako leihotik*. Kutxa, Donostia, 2001. 63 or.
- UNANUA; Migel Angel: *Mitoaren agerpena*. Hiria, Alegia, 2001, 76 or.
- URIBE, Kirmen: *Bitartean heldu eskutik*. Susa, Zarautz, 2001. 100 or.
- URRUTIKOETXEA, Urtzi: *Utzidazu karmina kentzen*. Kutxa fundazioa. Donostia, 2000, 57 or.